

КОНЕСКИ И ФОЛКЛОРОТ

Ана Мартиноска
Институт за македонска литература, Скопје, Македонија

Key words: Blazhe Koneski, folklore, Macedonian culture, tradition, creative innovation

Summary: This paper has an objective to analyze the work of Blazhe Koneski and its relation to folklore and oral tradition. Namely, it starts from his lifelong interest in folklore, through his efforts in collection and publication of Macedonian folk creation, to his comprehension of the oral literature as the first phase of the growth of the Macedonian contemporary literature. The central part of the text focuses on Koneski's essays on subject matters from the history of literature and ranks him as the first Macedonian folklorist. In addition, the paper discusses his connection to some of the dominant literary theories and makes an attempt to present his personal system. At last, the paper views him in the context of the whole Macedonian culture.

Во македонската, но и во светската книжевна наука и критика се изречени неброени зборови за значењето на Блаже Конески како великан во науката и во поезијата, за неговиот импозантен творечки опус и за неговиот капитален придонес во повеќе сфери од македонската литература и култура воопшто. Можноста да вловиме во едно научно проследување на врските меѓу двата најголеми гении во историјата на македонското литературно творештво – народот како колективен автор на непресушната ризница на фолклорното богатство, од една, и достојниот наследник и продолжувач на таа традиција, Блаже Конески од друга страна, а притоа да ги исползуваме огромниот број на прикази, оцени, толкувања, анализи и размисли во исто време, претставува и благослов, и хендикеп. Благослов, бидејќи сите автори кои систематски или случајно се допирале до која било тема од широкиот дијапазон на Блажеовото лингвистичко, литературно-историски и поетско творештво, нудат темелни сознанија за неговиот опус од кои е лесно да се појде чекор натаму во длабочината на тоа големо (и по обем, но уште повеќе по вредност) творештво и истражувањето на

само еден аспект од него, кој се однесува на релацијата на Конески и фолклорот, но и хендикеп, затоа што океанот од толкувања го направи исклучително тежок секој обид да се каже нешто ново и различно по кое било прашање за кој било сегмент од интензивната и широка активност на Конески во различните домени во кои оставил трајни вредности за македонскиот јазик, литература и култура.

Сепак, „Делото на БЛАЖЕ КОНЕСКИ, еднакво научното, како и литературното, е дотаму богато, разнострано и поливалентно, што допушта постојано нови осветлувања и нови вреднувања...“ (Гурчинов, 2002: 11). Покрај тоа и самиот избор на темата во која се стеснува интересот само на односот на Конески кон фолклорот нè носи кон веројатно најмалку истражуваниот дел од неговото творештво. Ја одредуваме оваа релација како најмалку истражувана иако во импресивниот корпус на неговите дела и интереси веројатно е тешко воопшто да се направи некакво рангирање, но претпоставуваме дека причината за ваквиот однос лежи во тоа што Конески не ги сублимира на едно место своите ставови за фолклорот, иако тие несомнено се постојано присутни и во неговите научни, и во неговите поетски остварувања.

Предизвикот наречен „Конески и фолклорот“ тргнува од сите можни извори кои ја допираат оваа релација, а од кои поединечно, но и заедно, може да се извлечат релевантни заклучоци. Всушност, иако Блаже Конески во голем дел од својот живот воопшто не сакал да се произнесува јавно за своето творештво (од причини кои можат да се толкуваат како резултат на неговиот карактер, скромност и сл.), во периодот од 70-тите години на 20 век, па до крајот на својот живот, тој сепак на повеќе наврати се осврнува на она што можеме да го наречеме негова „ars poetica“ и во нејзини рамки посебно на она што е негов однос кон фолклорот. Тоа го прави во неговите есеи и публицистички прилози, во кои Конески пишува за неговите разнородни релации со фолклорот и современата литература, кои започнуваат со есејот „Еден опит“, а завршуваат со целата збирка „Светот на песната и легендата“, но и преку неговите научни, стручни и критичко-есеистички (теориски и апликативни) дела од сите филолошки области во кои дејствува (лингвистички, историско-литературни и др.), а во кои исто така ја допира сопствената врска со фолклорот и народната традиција. Секако тука се и бројните лични искази и изјави објавени во различни пишани медиуми и посебно разговорите што со него ги води Цане Андреевски, во кои Блаже Конески во период од пет години се навраќа на мигови од сопствената животна и творечка врвица, па меѓу другото напати се произнесува и за различни прашања од својата

фолклористичка дејност или од своето поетско творештво, кое ја има македонската фолклорна традиција и народната митологија како свој праизвор.

И повеќе од очигледно е дека Блаже Конески бил задоен со љубов кон народната фолклорна традиција уште од детството, од средината во која македонскиот фолклор бил сè уште жива и дејствена традиција, а разните народни празници, обичаи и ритуали - нешто на што бил секојдневен сведок, како во средината, уште повеќе и во своето семејството. Од татко му и посебно од неговата прочуена баба Дунавка Конески директно и непосредно учел многу за нашата народна култура, што се чини исклучително значајно за неговата натамошна животна „трајна“ врска со народното творештво. „Како писател на македонски јазик, Конески има привилегија да наследи богата фолклорна традиција, и тоа со толкава непосредност каква тешко може да постигне писателот од Запад, одгледан во наполно урбана културна средина и кој речиси сосема го загубил допирот со своето рурално минато. Грчките, шпанските и источноевропските поети се во состојба да имаат беспределна природност спрема своите фолклорни корења, а таа природност им дава на нивните дела чистота, рескост и чувство на исклучителна емоционална понесеност што нивните урбани колеги не можат да ја имаат“ (Пенингтон, Харви, 1991: 7) Покрај природноста на оваа врска, важно е и дека таа емоционална блискост Конески не ја загубил до крајот на животот и таа е видлива во сиот негов научен и поетски свет, но и во сиот негов животен и мисловен опит. Во неговото творештво, и тоа од буквално првите песни напишани во гимназиските денови (кога како рефрен ја употребува македонската народна песна „Оздола идат сејмени“), преку неговите песни во кои е видлив т.н. фолклорен маниризам и угледавање на фолклорното како пример (какви што се некои од песните во збирката „Земјата и љубовта“), па сè до песните од циклусот на Марко Крале во кои прави актуелизација и модернизација на фолклорниот мотив и кои недвојбено ги вбројуваме во ремек-делата на Конески, „вековната богата македонска народносна ризница се појавува како плодотворен хумус“ (Ѓурчинов, 2002: 41) во неговата поетска креација.

Претходно сакаме да потенцираме дека Блаже Конески, кој без сомнение е клучна личност во периодот на востановување на македонската азбука, на македонскиот литературен јазик и на македонската литература создавана на тој јазик, всушност има преродбенска улога во која несомнено ги вбројуваме и неговите прилози посветени на народното творештво. Во македонскиот фолклор Конески гледа непро-

ценливо културно богатство и извор на градење на новите процеси врз основа на традицијата, па воден од таквите позиции се зафаќа за редактирање и објавување на неколку збирки народни песни, кои се сметаат за први објави од македонската фолклористика во период по Втората светска војна. Меѓу нив посебно се издвојува „Збирка на македонски народни песни“ (1945 и 1947), во која е видлив напорот на Конески да направи избор на сите видови на песни кои ја карактеризираат македонската народна лирика, водејќи сметка за нејзините значајни карактеристики, во прв ред нејзината вистинитост. Конески во оваа „книга песни на еден велик поет“ – народниот гениј, јасно и недвосмислено ја изразува својата свест за богатството на македонскиот фолклор и следствено, мислата-водилка му била презентација на големата естетска вредност на нашата народна поезија.

Но, тој не застанува тука, туку го подготвува и редактира изданието „Силјан Штркот и Кузман Капидан“ со поднаслов „Народни умотворби“ (1945), кое иако не е директно потпишано од Конески, го вбројуваме во неговото авторство, за што в прилог ни оди и неговиот натамошен интерес за овие две теми. Неговото прибирање и печатење народни песни продолжува со збирката песни од НОБ насловена како „Од борбата“, која се смета за прва од тој вид во Македонија. Нешто подоцна, во 1954 година, Блаже Конески ја редактирал и збирката „Сказни и сторенија“, составена од народни умотворби собрани од страна на нашиот исклучителен собирач Марко Цепенков. Ако го земеме предвид фактот дека во тој период името и делото на Цепенков биле релативно непознати за пошироката македонска јавност, големината на ваквиот чекор на Конески дополнително добива на значење. Посебно значајно е дека овде тој го поставува тежиштето на својата расправа вез карактеристиките на Цепенковиот стил и неговиот особен начин на раскажување. Притоа, тој не само што покажува солидно познавање на основните карактеристики на фолклорот, меѓу кои и варијантноста и импровизацијата, туку се обидува да ја дефинира наративната постапка на Цепенков, и тоа имајќи го предвид субјективниот пристап што Цепенков го имплементирал во своите фолклорни записи. Во однос на Цепенков како творец и уште повеќе во однос на неговиот креативен исчекор спрема народниот начин на раскажување, Конески за првпат го воведува терминот „изневера“ (аналогно на терминот „остранение“ на рускиот учен Шкловски), кој подоцна станува парадигматичен за целата негова теорија за создавањето на уметничката литература врз основа на народната.

Интересот на Конески за македонското фолклорно творештво може да се проследува и преку предговорите што ги пишува тој за

збирките на македонски народни умотворби, кои ги редактира и објавува, но и во голем број натамошни научни трудови, кои директно или индиректно се допираат до оваа тема. Најпрвин во трудот „Македонската литература и македонскиот литературен јазик“ со кој всушност и започнува библиографијата на неговите лингвистички трудови, Конески не го одминува народното творештво како значајна етапа во создавањето и на македонскиот литературен јазик и посебно на македонската современа литература. Следи трудот „Нашата народна поезија како одраз на нашето национално ослободително движење“, кој се смета за една од првите објави од македонската фолклористика во слободната земја, по кој се редат и бројни други трудови. Вреди да се потенцира и дека Конески екстензивно го користи фолклорот и во своите капитални трудови од областа на проучувањето на јазикот, имено во неговата „Грамматика на македонскиот литературен јазик“, каде поради недоволно развиената убава литература на македонски јазик во тоа време, го користи народното творештво како главна потпора во егземплификацијата, особено тоа на Цепенков. Од нив, Конески очигледно заклучува дека јазикот на македонското народно творештво е клучен за создавањето на македонскиот литературен јазик и македонската уметничка литература создадена на тој јазик, па пишува најпрвин статија, а подоцна и книга со истиот наслов „Јазикот на македонската народна поезија“ (1967, а 1971 во проширено издание). Всушност, станува збор за фундаментално и капитално дело за областа која ја покрива, ненадминато дури и по временската дистанца од четириесет години од која го разгледуваме денес.

Покрај бројните лингвистички прашања што овде ги обработува Конески, за македонската фолклористика е од особена важност тоа што Конески прави извесна категоризација на контактот со народната поезија како еден од највидливите фактори во процесот на создавање на нашата литературна активност, при што изделува две основни фази на остварување на овој контакт. „Првата фаза се карактеризира со подражавање на народната поезија – како во однос на мотивската инспирација, така и во однос на нејзината метафорика, метрика и јазични својства... Втората фаза можеме спрема првата да ја обележиме како оддалечување од моделите на народната поезија. Особеностите на нејзиниот јазик се вклучуваат сега во новите текстови не по силата на некаков дејствен модел, ами само како одделни елементи на традиционалниот поетски јазик.“ (Конески, 1971: 76) Таквите карактеристики на јазичниот контакт меѓу народната и уметничката поезија Конески ги прикажува преку индивидуалните опити на некои од

најзначајните претставници на нашата современа поезија. Завршниот дел го обработува прашањето за цитатите од народната во уметничката македонска поезија, кои тој ги одредува спрема некои формални својства што им се придаваат во новиот контекст, и според која прави типологија во која ги дели цитатите на седум групи. „Блаже Конески веројатно прв во македонската книжевна теорија прави типологија на цитати во современата македонска поезија до 1969 година“ (Ќулафкова, 1999: 243) Сите овие причини доведуваат до заклучок дека Блаже Конески со право може да се смета за пионер во повоеното изучување на македонскиот фолклор односно родоначелник на македонската фолклористика, иако тој негов интерес за македонскиот фолклор во голема мера се врзува со неговото доживување како прва фаза на македонската литература и со неговиот импакт врз создавањето на современата уметничка литература врз основите на народната традиција.

Блаже Конески како проучувач на фолклорот како извор на уметничката литература може да се следи почнувајќи од „За македонската литература“ каде се обидува да одговори на прашањето зошто кај нас се започнало од народната поезија, па сè до останатите студии во кои ги проследува фазите од развојот на македонската современа литература. Тој започнува со периодот на зачетоците на македонската уметничка литература, односно од процесот на испреплетување на елементи на црковнословенската писменост и народната традиција, и се задржува на теми како Епитафот од надгробната плоча на Кирил Пејчиновиќ што го смета за поетска творба (во „Стихови на гласот трпезечки“), воздејството на јазичната традиција, при разгрнувањето на функционалните стилови на македонската литература, кои уште од времето на Кирил Пејчиновиќ и на Константин Миладинов се преземаат од оралната поезија (во „Факторот на традицијата во развитокот на македонскиот литературен јазик“) или ставовите на Мисирков за принципите врз кои треба да се постави македонската ортографија (во „Односот на К.П.Мисирков спрема факторот на традицијата во развитокот на литературниот јазик“).

Во неколку статии, Конески посебно се интересирал за примерот на Кочо Рацин, чија поезија ја смета за парадигматична во однос на продолжување на стилот на македонската народна песна. Така, Конески ги обработува прашањата „Како работел Рацин над ’Белите мугри“ во истоимената статија (1947) каде инсистира дека влијанието на фолклорот врз Рацина е благотворно и дека „Би било многу погрешно ако би барале да го сведеме зборот на Рацина просто на народната песна...“ (Конески, 1994: 31), како и прашањето за „Песната

’Ленка’ од Кочо Рацин” во која го објаснува тој процес на актуелизација на народното во современата поезија, процес на изнаоѓање слободен простор во креирањето. Секако јасно е дека тоа се оние процеси што подоцна ги употребува и самиот во својата поезија, објаснувајќи ги токму со терминот на актуелизацијата. Оттука, и секое негово следно навраќање на поезијата на Кочо Рацин за Конески е одлично решение за спојот меѓу нашата традиција и современост, меѓу минатото и иднината на македонското творештво и култура.

Како посебна вредност на овој труд го истакнуваме и фактот дека разгледува еден кус текст на Блаже Конески, прочитан на симпозиум посветен на животот и делото на проф. д-р Кирил Пенушлиски одржан на 25.12.1992 година, кој сè уште е необјавен во целина, иако дел од него е сместен во неговата книга „Светот на песната и легендата“, објавена следната 1993 година. Во првите два воведни пасоса, кои се всушност, главната разлика меѓу двете верзии на текстот, Конески теоретски ја објаснува постапката на користење на цитати од фолклорни текстови, вклучително и од т.н. мали форми, кои се среќаваат често во современата македонска поезија. Следејќи неколку примери, тој укажува на можноста тие да добијат посебна функција во новиот контекст било да се дословно пренесени, било да е тоа назначено и со варирање на исказот. Истовремено, Конески укажува и на тоа дека ако современата уметничка поезија ги поместува значењата на позајмените искази и формули, не можело поинаку да биде ни во оралната традиција, каде настанувале преосмислувања во мера од древни митолошки содржини да се стигне до состави, кои нам денес можат да ни изгледаат како детски јазични игри или забави.

Но, она што е многу поважно од толкувањето на поединечните текстови кои говорат за издвоени прашања и теми, значајно е да потсетиме дека читањето на народната литература и нејзините актуелизации во современата уметничка литература за Блаже Конески се повеќе од попатни сфери на интерес и всушност претставуваат дел од неговата систематска активност на полето на јазикот, литературата и културата. Во обид да се идентификува таа систематска активност и да се образложи во светлината на доминантните теоретски насоки, се фокусираме на фолклорот како основа на уметничката литература, и тоа најпрвин со теориски дел, во кој се објаснуваат позициите на неколку доминантни теории кои го проучуваат односот на народната и уметничката литература, за потоа истите теории да бидат искористени за дообјаснување и допрецизирање на ставовите на Конески по истите прашања. Притоа, најпрвин потсетуваме на антипозитивистичката ориентација во проучувањето на книжевноста, која доаѓа до полн израз

кај оние школи кои се ориентирани првенствено кон проучување на текстот - рускиот формализам и на прашкиот структурализам. Иако самиот Конески избегнувал врамување на своето творештво во една теоретско-критична рамка и нејзино разгледување низ една призма, како што е видливо во низа од неговите текстови, тој бил одлично упатен во теоријата на руските формалисти и на прашкиот лингвистички кружок, така што лесно можел од нивните дела да ги преземе оние делови што му се чинеле веродостојни и соодветно да ги аплицира на македонски материјали, и теоретски во неговите научни трудови, но и практично во неговата сопствена поетска активност.

Конески се занимава со прашањето за структурата уште во 1952 год., кога во краткиот предговор на својата „Граматика“ вели дека неговата намера е да ја опишува „структурата на нашиот литературен јазик во дадениот момент“ (Вангелов, 2002: 189). Притоа, важно е дека Конески не само што суштински проникнува во структуралната школа на лингвистиката, туку дека тоа го прави дури четрнаесет години пред појавата на „Критиката и вистината“ (1966) од Ролан Барт, која се смета за основа на францускиот структурализам, поради што неговото место критиката го одредува како исклучително актуелно, дури и предвремено и авангардно. Инаку, во моделот на Конески се среќаваме со терминот „очудување“, каде и самиот Конески ни објаснува дека самиот неологизам од насловот го создава со превод од руското остранение на Шкловски, за потоа во една друга студија за Марко Цепенков да го употреби и терминот „изневера“. Станува збор за еден од клучните термини во областа на стилистиката, кој како што правилно забележува проф. Вангелов стекнува клучна вредност и кај Конески. Изневерата за него е постапка, која тој ја оправдува со потребата на Цепенков да создава и тоа „во правец на усовршување“ (Вангелов, 1983: 144), поточно за него таа е „појава од конструктивен карактер“ (Вангелов, 1983: 147). Поради тоа, може да се сложиме дека овој модел на Блаже Конески и на Роман Осипович Јакобсон, еден од најмаркантните претставници на формалистичката доктрина, можеби имаат различни перспективи, кои произлегуваат од конкретните културни и научни приоритети, но „во основата се, меѓутоа, компатибилни и блиски, ако не и идентични.“ (Вангелов, 2004: 150)

Следната теоретска интерпретација потребна за овој труд е теоријата на интертекстуалноста, заедно со сите нејзини значајни имиња како Крстева, Барт и Рифатер. Интертекстуалноста е посебно значајна, не толку за теоретските ставови на Конески, колку за разбирање на неговите лични поетски постапки, посебно во песните базирани врз мотиви и митови од народното творештво на нашиот

народ. Во тој контекст, ставовите на Конески можат да се доведат во релација со делото на Михаил Бахтин и неговиот концепт според кој најкруцијален аспект на јазикот е дека тој одговара на претходните употреби и постоечките матрици на значење и евалуација, но истовремено и промовира понатамошни употреби. Никој не може да ги разбере изразите или напишаните текстови како да се посебни во своето значење, независни од претходните и идните изрази и дела. Сите изрази се дијалогски, нивното значење и логика зависи од она што е кажано претходно и од начинот на кој ќе бидат примени од другите. Ваквите ставови, кои се апликативни за литературниот дискурс, но и за секој „текст“, кој „се создава како мозаик од цитати, целиот текст е впирање и трансформација на некој друг текст“ (Крстева, 2003: 11) Иако не постојат никакви директни индикации дека Конески бил запознат со теоријата на Бахтин или неговите интертекстуални наследници, сепак уште во 1971 година бил свесен за неопходноста од комуникација меѓу поетот и традицијата како услов за воспоставување на уникатна стилистичка функција, што е видливо во неговите есеи во кои говори за овие теми, но и во неговата поезија, која е интертекстуална во својата основа. Таа поезија може да се толкува во духот на теоријата на интертекстуалноста, бидејќи се остварува во рамките на тријадата традиција-колектив-автор, која Конески ја користи во контекст на процесот на наследство и актуелизација на народната основа во современите литературни дела. Говорејќи за интертекстуалноста на Конески не треба да забораваме и дека оваа теорија го исфрли на површина и проблемот на цитатот, на кој Конески се осврнува уште во својата, горе спомената статија „Јазикот на македонската народна литература“, каде не само што понуди типологија на цитати од народната во уметничката литература, туку на тој начин и практично ја докажува интертекстуалната постапка на цитирање како обележување и преземање на елементи од некој претекст во некој нов текст.

И теоријата на т.н. литературен фолклоризам, разбрана првенствено како „медијација и презентација на народната култура од втора рака“, во голема мера се допира до нашите истражувања на релацијата на Конески и фолклорот. Тие ја испитуваат автентичноста на потребата од посегнување по традицијата, во однос на која и самиот поим фолклоризам понекогаш се лимитира на неговата негативна и пежоративна конотација и на неговата тесна употреба на одредени фолклорни жанри во специфичен контекст. Водејќи сметка за специфичноста на посебниот случај, кој е предмет на нашиот интерес, трудот се обидува да одговори и на прашањето колку употребата на

фолклорот во литературата може да се подведе под овој поим. Имено фолклоризацијата се открива и во воочувањето на влијанието на фолклорот врз литературата, сеедно дали тоа се случува на полето на јазикот и стилот или на полето на идејата и темата. Иако заклучивме дека „за жал, до денес нема една разработена методологија за изучување на литературниот фолклоризам како еден од најважните аспекти на меѓусебните односи на литературата и фолклорот и тоа во рамките на изучувањето на развојот на литературата како целина и како систем.“ (Мојсова-Чепишевска, 2004: 180), трудот се обидува да проблематизира и дали можеме да му ја додадеме на Конески, кој иако не го употребува самиот термин литературен фолклоризам, всушност честопати се допира до неговата суштина.

Притоа, не треба да се заборава дека „Во македонската поетска уметност, поради сè уште живиот фолклор, процесот на литературната фолклоризација и денес има доминантен тек.“ (Мојсова-Чепишевска, 2004:182), како ни дека ваквата фолклоризација всушност е еден сложен културолошки феномен, кој во себе опфаќа трансформација и прилагодување на различните елементи на фолклорот, при што како последица во новиот контекст се менува и неговата првична функција. Секако таа трансформација се однесува на ниво на усност наспрема писменост, но и на многу други нивоа. Дека делото на Блаже Конески може да се разгледува како феномен на литературна фолклоризација, трудот се обидува да докаже и практично, преку анализа на неговото поетско и прозно дело во релација со фолклорот.

„Македонскиот народен гениј раштркан низ вековите, Блаже Конески творечки го индивидуализира, му даде уток и течение и поетски неспокој во песните како Стерна, чија енергија не може творечки да се контролира, како што не може ни творечката слобода да се заузди.“, со право велеше Радован Павловски, па таа творечка енергија и слобода ја анализираме подеднакво во неговите антологиски песни „Тешкото“, „Везилка“, „Виј“ и циклусот песни за Крале Марко („Одземање на силата“, „Стерна“, „Кале“, „Марковиот манастир“, „Песјо брдце“), како и во песните кои по своите поетски квалитети можеби не се ни приближуваат до нив, но се значајни поради постапката на фолклорен маниризам употребена во нив (што посебно се однесува на некои од песни од почетокот на неговиот творечки пат). Секако, предмет на анализа стануваат и прозните објави на Конески, првенствено збирката „Лозје“, инаку составена од сведоштва за секојдневниот живот во македонските градови и села, каде тој употребува метод на реалистична нарација во обликувањето на ликовите, настаните и обичаите, па дури можат да се протолкуваат

и како извесни етнографски и антрополошки записи за народниот бит и фолклор. Десетте раскази од оваа збирка, и покрај видливите фолклорни наслојки, не се користат премногу со изразноста од македонскиот фолклор, туку го користат само во функција на засилување на фабуларните детали во реалистички прикажаниот хронотоп. Всушност во „Лозје“ Блаже Конески „не прекинува со традицијата, но, и не подлегнува на нејзините слабости: ја избегнува идеализацијата, а ја нагласува драматиката на опстојувањето, ја нагласува сувереноста во познавањето и откривањето на внатрешните субјекти на јунакот.“ (Георгиевски, 1990: 315) Последен го разгледуваме и „Дневникот по многу години“, во кој очигледно допирите на Конески со народната традиција и творештво се најмали, но сепак и тие ја докажуваат присутноста на трагите од колективната свест и народната меморија и во новите времиња, како дел од светогледот на модерниот човек, на писателот на модерното време, каде останува засекогаш алка во континуитетот на творештвото на еден народ и на еден простор, но во различно време. Но, пред и над сè, тие говорат за постојаната внатрешна комуникација на Блаже Конески со сето она што може да се дефинира како македонски фолклор, од различните форми на негово изразување, преку групите на текстови и нивната тематика, до севкупното значење на народната културна традиција.

Завршуваме со културолошките промислувања, всушност со дел посветен на местото на Блаже Конески во македонската култура, најпрвин, од причина што и самиот фолклор го разбираме во најширокото можно сфаќање на овој термин, речиси идентично со терминот народна култура¹, па оттука и релациите на Конески со фолклорот се однесуваат и на широкото поле на културата генерално. Покрај тоа, се чини дека и во призмата на самиот Конески, фолклорот, литературата и јазикот се области кои постојано се испреплетуваат и по кои тој плови наизменично, но понекогаш и симултано, бидејќи со која и област да се занимава, од лингвистиката преку историјата и

¹ Терминот фолклор во буквален превод значи народно знаење или народна мудрост, но во науката добивал различни значења и толкувања, меѓу кои се изедначува и со поимите на усно народно творештво, но и севкупност на верувања, обичаи и умотворби на еден народ. Во „Народна книжевност“, Радмила Пешиќ и Нада Милошевиќ Ђорђевиќ, Београд: Требник, 1996, стр. 253 фолклорот означува: (1) традиционална материјална култура (ликовно олбиковање, занаетчиство, костими, архитектура); (2) фолклор на движења, игра и музика; (3) фолклор на “идеите” – кој опфаќа обичаи, верувања, медицина и религија; и (4) уметност на зборовите (приказни, преданија, епска и лирска поезија, балади, пословици, гатанки итн.). (Превод од српски јазик А.М.)

теоријата на литературата до фолклористика, тој ги разгледува нештата во контекстот на целата култура.

Причините поради кои Конески го сметаме за врвно име на македонската култура, ги покажуваме со помош на теоријата на културолошките студии според која сите ние луѓето како културни битија секогаш сме неотповикливо потонати во „морето на значења“, во взаемната размена на значењата што се нарекува „култура“. „Јазикот и поимите ги користиме за да го осмислиме она што се случува, дури и оние настани кои порано можеби никогаш не ни се случиле, во обидот да го ’сфатиме светот’, да му придадеме некое значење. Никогаш не можеме да излеземе од тој ’круг’ на значења и, уште повеќе, никогаш не можеме да се ослободиме од културата која не чини интерпретативни битија. Предметите и настаните немаат, и никогаш не можат да имаат, смисла сами по себе. Ние се обидуваме да ги осмислиме...“ (Дуда, 2006) По таа логика, јазикот и поимите што ги користи Блаже Конески ја осмислуваат македонската слика на светот, им придаваат на навидум обичните нешта околу нас значење на суштинско, исконско, македонско... Во однос на можните сфаќања на поимот култура во рамките на културолошките студии, а аплицирани на животната и творечка врвица на Блаже Конески, увидовме дека неговото дело е толку обемно, толку разноврсно, толку длабоко и темелно, што без никакво двоумење можеме да речеме дека ги опфаќа и најтесните и најшироките дефинирања на културната активност. Имено, независно од тоа дали во одреден момент неговиот интерес и неговата творечка преокупација е насочена кон неговата поетско креативна или кон неговата научна дејност, како и независно од тоа дали во тој миг осмислува некое прашање од областа на јазикот, литературата, фолклорот или нешто друго, Конески секогаш го прави тоа поставувајќи ги во еден широк контекст, контекст на вечноста, на испреплетувањето на времињата и просторите, на допирите и влијанијата, на она што Вилијамс го нарекува универзални вредности. Универзалноста е една од релевантните одредници за неговото поетско творештво, но во неговиот случај, поетските идеи истовремено се општи и универзални, но и лични и интимни. Таквите идеи Конески ги бара во творештвото на својот народ, во трајните вредности на македонскиот фолклор, кој за него е не само врска со народната почва од која израснал, но и традицијата и колективот чија врска со авторот резултира во иновации и оригинални поетски идеи. Таквите иновации се видливи во неговата поезија, во темите за човекот, неговата судбина и неговите дилеми, за смислата на постоењето, за љубовта и омразата, за животот и смртта, за минатото и иднината, за подвигот и поразот, за

доброто и злото итн., но самиот ги открива и во поезиите на другите автори чии дела стануваат предмет на неговото критичко перо.

Клучен за одредувањето на културолошката димензија на делото на Конески ни се чини и фактот дека „...Блаже Конески сам ја издигна македонистиката на скалило, на кое ги гледаме водечките авторитети во светот во таа област. Сето тоа го стори еден човек во еден живот, кој беше наполно свесен не само за својот 'долг и право', како што велеше Мисирков, туку и за своите огромни потенцијали.“ (Вангелов, 2002: 214-215) Всушност, тој е најеклатантен пример за некој кој не само што учествува со сопствен влог во сите релевантни институции кои ги изразуваат општествените односи и релевантните форми на културно живеење, но и кога говориме за неговиот научен ангажман, неговите истражувања не можат да се читаат строго во рамките на една научна дисциплина, туку Конески секогаш го засега поширокиот културен простор, ги открива нештата разгледувани во широк контекст, хоризонтално и вертикално, за на тој начин да стигне до нови значења и пошироки смисли. Притоа, Конески повторно можеме да го поврземе со зачетниците на културолошките студии и со споменатиот Вилијамс, кој во својата теорија на културата го внесува и терминот селективна традиција како „континуиран избор и реизбор на сопствените претходници“. (Williams, 1965: 69) Евидентна е аналогичноста, која може да се повлече со теоријата на Конески според која односот кон традицијата треба да биде селективен, односно на современиот автор кој се навраќа на корените и народното творештво создадено во минатото му се својствена постапката „изневера“, како појава од конструктивен карактер со која врши иновација на традиционалните поетски средства. Таквата трансформација на поетскиот јазик од оралната традиција во современата уметничка поезија, како што предлагаше Конески во својот фундаментален есеј „Еден опит“ треба да го има предвид моделот за „објаснувањето на појавите сврзани со традицијата и подновувањето, во кој се вклучуваат, како три страни на еден триаголник, овие фактори: традицијата, колективот, авторот. Иако е оваа шема изградена врз изучувањето на контактите на планот на изразот, таа може лесно да се прошири и на другите планови и да послужи, се надевам, ефикасно за појасно прикажување на односите меѓу традицијата и обновувањето. Имено иновациите ги внесува авторот со санкција на колективот, при постојано соодветствување на тие два фактора со факторот на традицијата. Не може да се мине и без таа санкција, бидејќи традицијата е жива и во колективот, како и во самиот автор...“ (Конески, 1993: 12).

Нашите културолошки промислувања во однос на Блаже Конески опфатија уште едно важно прашање за различните аспекти на народната наспрема популарната и масовната култура, како и за различните историски и дискурсивни артикулации на народната во современата култура. Блаже Конески се вклопи во ваквите културолошки анализи поради својот однос кон усната литература и начинот на кој ја презентира, да речеме, во збирките со народна поезија, кои ги уредува и објавува, но и поради сличното посегнување по народната литература во смисла на препознавање на познатото. Или како што вели изразот на Андриќ, кој повеќе пати го цитира и самиот Конески: „Најголем ефект се постигнува во поезијата кога поетот ќе го изненади читателот со нешто познато“ (Конески, 1999: 164).

Блаже Конески, кој со сето право се смета за „бард на македонското културно-национално живеење“ (Стаматовски, 2006: 163), покажал истенчен осет за она што е значење на народната култура и традиција во специфичен контекст како нашиот. Тој секогаш поаѓа од сознанието за културата, која произлегува од народот за народот, а во таа низа се сместува и себеси како некој кој штотуку изникнал од брегот на народната традиција. Затоа, тој „од најраните денови го пребарува минатото, за да ја пронајде иднината, својата и на својот народ“ (Гашрон, 2002: 63) Свесен дека народната култура, заедно со јазикот и историјата, претставуваат автентичен извор за карактеристиките и идентитетот на нашиот народ, на неговата сопствена самобитност, Конески не само што пристапил кон собирање, објавување и афирмација на народни умотворби како доказ на веродостојноста на нашата книжевна традиција, туку респектот кон народното творештво го носи и понатаму, користејќи го како инспирирачки потенцијал во сопствените уметнички креации. И навистина, духот на народната култура и традиција Блаже Конески го користи како основа на своите поетски идеи и литерарни иновации, употребувајќи различни постмодерни и интертекстуални принципи на адаптација или продолжување на дејството од фолклорните варијанти, препрочитување и надградување на мотивот, како и користење на елементи, симболи, митови и мотиви од фолклорните материјали во процеси кои се крајно слободни, условни и мошне сложени, а вклопени во индивидуалните својства на неговата лична поетика. Сето тоа го прави Конески „вон сите сомневања централна творечка фигура на втората половина на XX век во Македонија; тоа е личност на автор чие дело е временски и категоријално и качествено неповторливо, буквално неповторливо.“ (Тодоровски, 2002: 78-79).

Врската од фолклорот до Конески не завршува тука, туку нè води до современата култура, анализирајќи ги начините на кои другите уметности реагираат на ваквата релација и бројни влијанија, инспирации и типови на соработка меѓу народната и уметничката литература од една, и другите уметности од друга страна. Во таа смисла, воопшто не е изненадува дека делото на Блаже Конески отсекогаш било, и сè уште е, инспирација и поттик за многу други научни, но и уметнички дела, и тоа не само од областа на литературата, туку и во другите сфери на културата – во музиката, драмската и ликовната уметност. Ако Конески беше еден од оние што се сметаа за привилегирани да ја наследат богатата фолклорна традиција на својот народ, сите ние кои доаѓаме по него треба да се сметаме за привилегирани што ја наследуваме неговата реч. Притоа, линијата продолжува исто онака како што Конески се однесуваше кон творештвото на своите претходници, на својот народ, со почит, уважение, но и со изневера и креативна иновација, па на сличен начин и секоја наредна генерација се однесува кон делото на Блаже Конески со почит, но и со креативна потреба да го рedefинираат наученото и да го преосмислат во сопствена творечка визија. Примери од литературната, музиката, драмската и ликовната уметност сведочат за принципот на континуитет во македонската уметност од сите жанри, за испреплетувањето на претходниците и наследниците, за почитта и взаемнодејството. Ако се сложиме дека „во секој народ и во секоја култура постојат каријатиди што го држат сводот на духовната и материјалната градба на историјата. Тоа се спомениците на цивилизацијата кон кои поколенијата со особен респект чувствуваат пиетет.“ (Ристовски, 1998: 39), онака како што за Блаже таков пиетет заслужуваше македонскиот фолклор и народна традиција, така и многу автори во различни области од уметноста и културата се повикуваат со пиетет кон ликот и делото на Блаже Конески, како една од каријатидите што го држи сводот на македонската јазично-литературна и културно-национална историја.

И сосема при крајот потсетуваме дека во една прилика Блаже Конески изјавил дека би му било исклучително тешко доколку треба своите размислувања за поезијата да ги прикаже во еден строен систем (Конески, 1993: 9), па оттука, таква амбиција не си поставивме ни пред себе. Наместо тоа се обидовме само да ги потцртаме најзначајните моменти од неговиот обид за интроспекција и за создавање на своја сопствената и автентична арс поетика и за категоризација на сопственото творештво во рамките на книжевно-теоретските промислувања, и да покажеме што научивме од Блаже Конески за македонскиот фолклор, за љубовта кон оваа сè уште жива и плодотворна култура и

идентификацијата со нејзината колективна перспектива, но и за творечките изневери и креативни актуелизации со кои може да се поврзат минатото, сегашноста и иднината на една современа литература каква што е македонската.

За самиот крај ќе го цитираме Конески, кој во една пригода рекол „дека поезијата на еден поет не може да биде прочитана само во една генерација. И сега го повторувам тоа, зашто држам до тоа. Јас ви нудам само една своја варијанта, а вие продолжете го читањето натаму.“ (Старделов, 2000: 23) Една парафраза на овие негови зборови ни се чини сосема адекватна за да послужи наместо заклучок. Затоа, за крај ќе речеме само дека во овој труд ние понудивме една своја варијанта, еден наш обид за читање на релацијата Конески–фолклор, а читањето на оваа, но и сите останати аспекти од Блажевото единствено и неповторливо дело секако треба да продолжи и натаму.

Литература:

Вангелов. Атанас. 2002/1. Блаже Конески за критиката. *Делото на Блаже Конески (Остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ

Вангелов. Атанас. 2004. Конески и Јакобсон. *Македонски писатели* (1), Алексиев, Ѓурчинов, Иванов, Конески, Матевски, Митрев, Поповски, Солев, Тодоровски. Скопје: Култура

Вангелов. Атанас. 2002/2. Македонизмот на Конески. *Студии и огледи за Конески*, Редакција Петре М. Андреевски ... и др., Фондација за македонски јазик „Небрегово“. Скопје

Вангелов. Атанас. 1983. *Решето*. Скопје: Наша книга

Гашрон. Жак. 2002. Големата личност на македонската поезија: Блаже Конески и народната поезија. *Делото на Блаже Конески (Остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ

Георгиевски. Христо. 1990. Раскин со мелодраматичноста и романтичарското чувствување на светот. *Македонскиот расказ (Прилози за историјата на македонската книжевност)*. Приредил Веле Смилевски. Скопје: Македонска книга

Ѓурчинов. Милан. 2002. Блаже Конески. стожерна личност-белег на епохата. *Делото на Блаже Конески (Остварувања и перспективи)*. Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески. Скопје: МАНУ

Ѓурчинов. Милан. 2002. Воведен збор на Меѓународниот научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески. *Делото на Блаже Конески (Остварувања и перспективи)*. Меѓународен научен собир по повод 80-годишнината од раѓањето на Блаже Конески. Скопје: МАНУ

Конески. Блаже. 1994. *За Кочо Рацин (есеи, беседи, прилози)*. Скопје: Култура

- Конески. Блаже. 1971. *Јазикот на македонската народна поезија*. Скопје: МАНУ. 1971
- Конески. Блаже. 1993. *Светот на песната и легендата, Есеи и прилози*. Гоце Делчев. Скопје. 1993
- Крстева. Јулија. 2003. Речта, дијалогот, романот, *Теорија на интертекстуалноста*. Приредила Катица Кулафкова. Скопје: Култура (Библиотека Хрестоматии). Превод од француски јазик Маја Бојациевска
- Мојсова-Чепишевска. Весна. 2004. *Лицето на зборовите*. Скопје: Култура
- Пенингтон. Ана, Харви. Ендрју. 1991. Исклучителна емоционална понесеност. *Великанот од Небрегово, Блаже Конески во светската книжевна критика*. Скопје: Огледало
- Ристовски. Блаже. 1998. Каријатида што го држи сводот (Блаже Конески за македонската јазично-литературна и културно-национална историја). *Стожер*. Месечна ревија за литература, култура и уметност, Број посветен на Блаже Конески (1921-1993). Скопје: Друштво на писателите на Македонија
- Стаматовски. Трајко. 2006. Долг кон Конески. *Мислата на Блаже Конески*. Скопје: Фондација „Небрегово“
- Старделов. Георги. 2000. Одземање на силата: поезијата на Блаже Конески. 5 том од *Македонска книжевност - Избрани дела*. Скопје: Гурѓа.
- Тодоровски. Гане. 2002. Блаже Конески како национален мислител. *Делото на Блаже Конески (Остварувања и перспективи)*. Скопје: МАНУ
- Кулафкова. Катица. 1999. Интертекстот во песните од циклусот Марко Крале од Блаже Конески. *Придонесот на Блаже Конески за македонската култура*. Меѓународен научен собир, 17 и 18 декември 1998 година, Филолошки факултет „Блаже Конески“. Скопје. 243-251.
- Williams. Raymond. 1961. *The Long Revolution*. London: Chatto and Windus. 1961. Reissued with additional footnotes Harmondsworth. Penguin. 1965. pg. 69. во Dejan Duda. *Kulturoloski studij – ishodišta i problemi*. Zagreb. 2006; Цитирано според превод на македонски јазик на Лорета Георгиевска-Јаковлева (во печат).